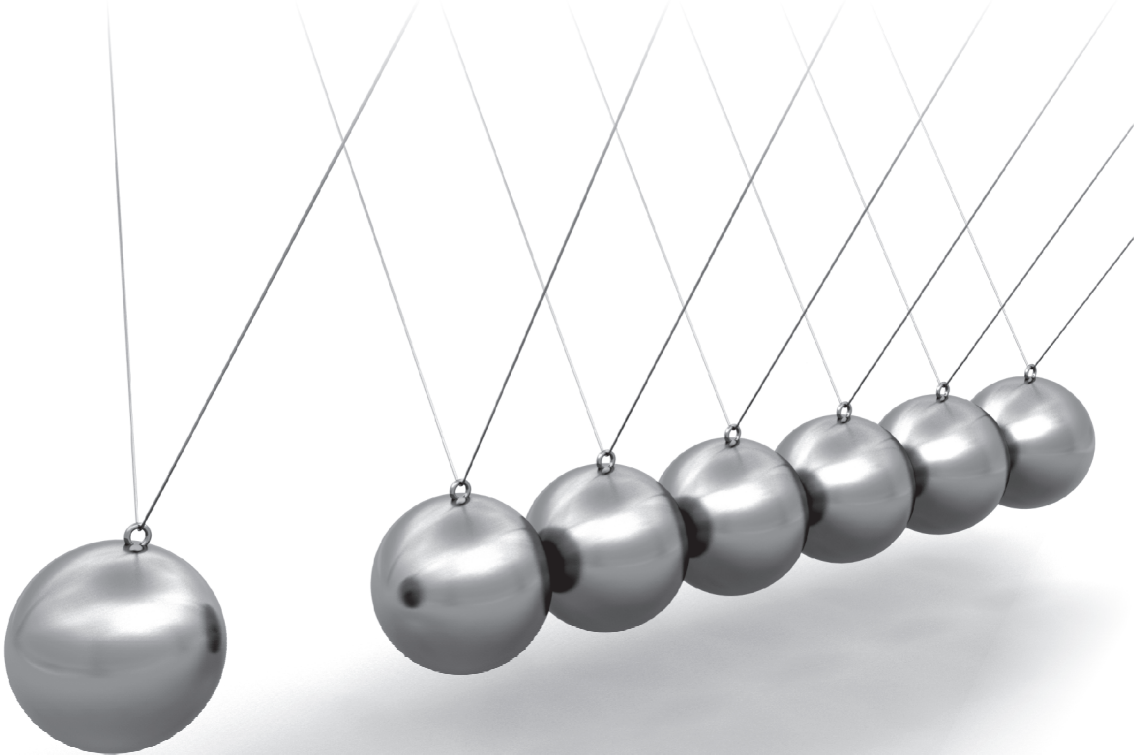

ЖИВОТ у кризним временима – андрагошки погледи

Шефика Алибабић (уредница)

1838

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Филозофски факултет, Универзитет у Београду | 2021

1838

ЖИВОТ У

кризним временима –

андрагошки погледи

Зборник радова

Шефика Алибабић (уредница)

Едиција *Човек и друштво у време кризе*

Живот у кризним временима – андрагошки погледи
Зборник радова
Др Шефика Алибабић, редовни професор (уредница)
Београд 2021.

Издавач
Универзитет у Београду – Филозофски факултет
Чика Љубина 18–20, Београд 11000, Србија
www.f.bg.ac.rs

За издавача
Проф. др Миомир Деспотовић,
декан Филозофског факултета

Рецензенти
Др Милка Ољача, професор емеритус
Др Ранко Булатовић, редовни професор
Др Жељко Бралић, ванредни професор

Лектор
Јелена Лутров

Дизајн корица
Ивана Зорановић

Припрема за штампу
Досије студио, Београд

Штампа
ЈП Службени гласник, Београд

Тираж
200

ISBN 978-86-6427-169-1

Овај зборник је настао у оквиру научноистраживачког пројекта
Човек и друштво у време кризе, који финансира
Филозофски факултет Универзитета у Београду.

САДРЖАЈ

- 7 | *Шефика Алибабић*
Предговор
- 9 | *Шефика Алибабић*
Здравствена писменост: лек који се не купује
- 27 | *Вукашин Гроздић*
Дигитална писменост – потенцијални одговор
на изазове криза
- 43 | *Едгиса Кецај*
Улога образовања у превазилажењу стреса на послу
у време кризе
- 59 | *Бранислава Кнежић*
Брига о старијим особама у доба короне
- 75 | *Никола Коруџа*
Утопија и образовање наде у време кризе
- 91 | *Бојан Г. Љујић*
Онлајн образовање одраслих: када алтернатива
постане нужност
- 105 | *Маја Максимовић*
Учење са телом и о телу кроз лимиалност бола
- 123 | *Јован Миљковић*
Образовање и учење одраслих у легислативи као оквиру
за деловање у ванредним ситуацијама
- 139 | *Дубравка Михајловић*
Каријерно вођење и саветовање у условима појачаних
потреба и смањених могућности
- 155 | *Кристијинка Овесни*
Стратегије развоја људских ресурса у периоду
несигурности и кризе

- 171 | *Виолетта Орловић Ловрен*
Изазови еколошке кризе и одговори образовања –
перспективе студената Универзитета у Београду
- 187 | *Александра Пејајовић*
Живот као превазилажење криза учењем
- 203 | *Катјарина Појовић*
Образовање одраслих и ковид-19 –
Унеско и глобални трендови

Јован Миљковић*

ОБРАЗОВАЊЕ И УЧЕЊЕ ОДРАСЛИХ У ЛЕГИСЛАТИВИ КАО ОКВИРУ ЗА ДЕЛОВАЊЕ У ВАНРЕДНИМ СИТУАЦИЈАМА

Апстракт: Не можемо победити узрочнике ванредних ситуација, већ морамо живети са њима. Образовање и учење одраслих треба да нам помогну у томе. Спровели смо квалитативно истраживање како бисмо утврдили каква је улога образовања и учења одраслих у легислативи за ванредне ситуације Републике Србије. У истраживању смо анализирали садржај, дискурс и наратив закона и стратегија у Републици Србији који имају везе са ванредним ситуацијама и утврдили да образовање и учење одраслих има запажено место у анализираној легислативи, са јасно дефинисаним организаторима и финансирањем, а да се најчешће спомиње у функцији превентивне заштите.

Кључне речи: образовање и учење одраслих, легислатива, ванредне ситуације

Увод

Живимо у времену у којем је „редовност“ и „нормалност“ ситуације пре инцидентна појава него системски континуитет. У протеклој четвртини века било је много догађаја у Србији који су узроковали ванредну ситуацију или имали велики потенцијал да је узрокују (Табела 1). „Статистички подаци показују да су најчешће природне непогоде: поплаве (40%), тропски циклони (20%), земљотреси (15%) и суше (15%)“ (Гавриловић, 2007, према: Милановић, Урошев & Милијашевић, 2010, стр. 93). Интересантно је да су „људске жртве у

* Др Јован Миљковић је ванредни професор на Одељењу за педагогију и андрагогију Филозофског факултета у Београду. Ангажован је на предметима: Политика и системи образовања одраслих, Менаџмент у образовању одраслих, Маркетинг у образовању одраслих, Функционална писменост и кључне компетенције. jovan.miljkovic@f.bg.ac.rs

неразвијеним земљама сто пута, а материјални губици десет пута већи од оних у развијеним“ (Ђармати & Јаковљевић, 1996, према: Милојковић & Млађан, 2010, стр. 173).

Грубо гледано, узроци за ванредну ситуацију могу бити друштвено-политичког или природног порекла. Друштвено-политички контекст би могао да догађаје природног порекла предупреди или да смањи њихове потенцијале да изазову ванредну ситуацију. Ту се мисли на инвестирање друштва у инфраструктуру која би требало да спречи или смањи ризик за настанак ванредних ситуација (насипи, канали, потпорни зидови, склоништа, ватрогасна опрема, возила за спасавање и сл.), али и улагање у образовање, обучавање и увежбавање професионалног кадра за деловање у ванредним ситуацијама (ватрогасци, спасиоци, војска, полиција, медицинско особље и др.) и целокупног становништва. Говоримо о смањивању ризика на прихватљиву меру, а не „коначном решењу“ свих непогода. Наиме, савремени концепт одбране је „живети са катастрофама“. Када се већ не можемо ослонити на то да ће нас технички и технолошки аспекти у потпуности заштитити од природе и њених ђуди и када нам се чини да ће они још погоршати ситуацију у климатским и еколошким аспектима, морамо се трудити да активно учествујемо у борби против ванредних околности. образовање и учење одраслих мора имати важну улогу и у овом аспекту. Јер, „савремени приступ управљања ванредним ситуацијама превазилази старе, традиционалне моделе, где се становници не третирају као беспомоћне жртве које примају ургентну спољашњу и хуманитарну помоћ, већ као елемент ризика, значајан и неизоставан ресурс у заштити и спасавању, чији се капацитети, почев од појединца – ‘рад са људима’, до социјално рањивих група, јачају активним, организационо-планским, координирајућим и одговорним учествовањем пре, у току и после настанка природних, техничко-технолошких и ратних несрећа“ (Милојковић & Млађан, 2010, стр. 174).

Табела 1: Догађаји у Србији са потенцијалом да генеришу ванредну ситуацију (1996–2020)

Година	Инцидентни догађаји у Србији у последњој четвртини века
1996–1999.	Сукоби ОВК и оружаних снага СРЈ
1998.	Земљотрес у Мионици од 5,6 степени Рихтерове скале
1999.	НАТО бомбардовање СРЈ
1999.	Бујичне поплаве у сливу Велике Мораве

Година	Инцидентни догађаји у Србији у последњој четвртини века
2000.	Петооктобарске демонстрације (револуција)
2000.	Хладни талас са много снега, олујни ветар, мећаве и снежни наноси
2000.	Поплаве Тисе и Тамиша
2000.	Суша и екстремни топлотни таласи
2000.	339 шумских пожара у Србију у којима је изгорело 7472 хектара шуме
2000–2001.	Деловање Ослободилачке војске Прешева, Медвеђе и Бујановца
2001.	Поплаве у сливу Дрине (Јадар, Ждравија, Штира и Лесничка река)
2002.	Бујичне поплаве у сливу Велике Мораве и Млаве
2003.	Атентат на премијера Србије Зорана Ђинђића, акција „Са-бља“ и ванредно стање
2003.	У шумским пожарима изгорело 37521 кубни метар шуме, од 63198 кубних метара колико је изгорело у периоду 1997–2007.
2005.	Поплаве у сливу Тамиша и Јужне Мораве
2006.	Црна Гора изгласала независност, чиме је и Србија постала независна
2006.	Велике поплаве у Србији, процењена штета од 35,7 милиона евра
2006.	Појава птичјег грипа (H5N1) у Србији
2006.	Земљотрес у Мионици од 4,6 степени Рихтерове скале
2007.	Поплаве у сливу Јужне Мораве, Власине, Јабланице
2008.	Једнострано проглашење независности Косова
2009.	Поплаве у Златиборском и Рашком округу
2009.	Проглашена епидемија грипа типа А (H1N1) у Србији и пандемија у свету
2010.	Поплаве у сливу реке Саве, као и поплаве у Зајечару и Трговишту
2010.	Земљотрес у Краљеву од 5,4 степена Рихтерове скале

Година	Инцидентни догађаји у Србији у последњој четвртини века
2011.	Поплаве у Љигу и Новом Пазару
2012.	Хладни талас са великом количином снега, олујни ветар, мећаве и снежни наноси
2012.	Поплаве у сливу Западне Мораве и Тамнаве
2012.	У пожарима изгорело преко 60000 кубних метара дрвета
2012.	Екстремна суша у Србији, штета процењена на 2 милијарде евра
2014.	Велике поплаве у Србији, уведено ванредно стање
2014.	Активирање клизишта, као последица велике количине падавина
2015.	Мигрантска криза која у ЕУ траје од 2010. године, а у Србији се интензивира од 2015. године
2016.	Поплаве у Србији, проглашена ванредна ситуација у 3 града и 14 општина
2017.	Поплаве у Краљеву, Врњачкој Бањи, Пожеги и Вршцу
2018.	Поплаве на преко 20 места/општина у Србији
2019.	Поплаве на 18 места/општина у Србији
2019.	Преко 3000 пожара у Србији, највећи на Старој планини
2020.	Пандемија вируса ковид-19, у Србији уведено ванредно стање
2020.	Велике поплаве у Србији, уведено ванредно стање

Особеност узрочника ванредних ситуација

Иако су узроци ванредних ситуација многобројни, у раду ћемо се водити класификацијом коју је дао МУП Републике Србије (2019), а према којој под потенцијалним узрочницима ванредних ситуација сматрамо: (1) поплаве; (2) земљотресе; (3) одроне, клизишта и ерозије; (4) екстремне временске појаве; (5) недостатак воде за пиће; (6) епидемије и пандемије; (7) биљне болести; (8) болести животиња; (9) пожаре и експлозије; (10) техничке и технолошке несреће; (11) нуклеарне и радиолошке несреће и (12) опасности од терористичких напада. У документу МУП није разматрао веће друштвене нагле

политичке или економске промене које би, према нашем мишљењу, могле да узрокују ванредне ситуације (као нпр. преврат Петог октобра, или мигрантска криза).

Свака од природних непогода има своје особености и захтева другачије компетенције особа које се боре са природним елементима, а од свих непогода у Србији су најчешће поплаве, клизишта и шумски пожари (Петковић & Костадинов, 2008, према: Милојковић & Млађан, 2010, стр. 173).

(1) *Поилаве*. „За разлику од неких других елементарних непогода, које се нагло јављају и кратко трају, поплава је непогода која може да траје прилично дуго (и више месеци) уз обухватање великих површина. Штете од њих су врло велике, јер су поред реке и у њиховим долинама највеће концентрације становништва и привредних објеката, најгушћа инфраструктурна мрежа, као и најплодније земљиште“ (Милановић, Урошев & Милијашевић, 2010, стр. 93). Примера ради, рекордна поплава из 2014. године је нанела укупну штету од 1,7 милијарди евра (Група аутора, 2014, стр. 4), а „поплаве и клизишта су изазвале смрт 51 лица, од којих се 23 удавило“ (Група аутора, 2014, стр. 15). Поплаве са собом често носе и изазивају и друге индиректне несреће и потенцијалне узроке ванредних ситуација, као што су еколошке последице или епидемије, а „интензивне падавине су један од најчешћих повода активирања клизишта“ (Ђокановић, 2016, стр. 48).

(2) *Земљотреси*. Најмање су предвидиви од свих природних катастрофа, погађају велику површину и својим директним и индиректним дејством утичу на друге природне и вештачке опасности. Нажалост, „сеизмичка опасност везана је за феномен природе на чији разарајући потенцијал људска активност не може да утиче“ (МУПРС, 2019, стр. 86). Иако се Србија не налази на подручју високе сеизмичке активности, неки од њених суседа се налазе, а сеизмичко дејство у окружењу се манифестује и у Србији, у којој су се дешавали земљотреси магнитуде до 5,9 степени Рихтерове скале (МУПРС, 2019, стр. 88). И мањи земљотреси имају разоран потенцијал, па тако „2010. године, дошло је до земљотреса који је за резултат имао 5.967 оштећених објеката од којих је 1.551 објекат проглашен небезбедним и захтевао је озбиљну реконструкцију“ (Група аутора, 2014, стр. 161).

(3) *Одрони, клизишта и ерозије*. Као последица поплава и земљотреса, често се јављају клизишта, која се могу активирати и без ових елементарних катастрофа. Она чине велику штету на материјалним добрима, а угрожавају директно и људске животе. „Заступљеност

клизишта у односу на укупну територију Србије износи 20–25%“ (МУПРС, 2019, стр. 133).

(4) *Екстремне временске појаве*. У ову категорију МУП Републике Србије (2019, стр. 315) је убројао: велику количину падавина, град, олујни ветар, снежне мећаве, снежне наносе и поледице, топлотне таласе, хладне таласе и сушу. Ове временске појаве, појединачно или удружене, представљају опасност и узрокују велике штете. Тако, на пример „временске елементарне непогоде са градом, олујним ветром и великом количином падавина највеће штете наносе сектору пољопривреде. Оштећене површине су од 10.950 хектара (2015. године) до 245.740 хектара, колико је регистровано 1993. године. (...) Према подацима за период 1981–2015. године, финансијска штета у пољопривреди је била у интервалу од око 500.000.000 РСД (4.000.000 евра), колико је износила 2015. године, до близу 14.000.000.000 РСД (110.000.000 евра), колико је износила 1993. године“ (МУПРС, 2019, стр. 320). Али, од финансијске штете много је већа штета у људским животима. Подаци (МУПРС, 2019, стр. 321) кажу да је у периоду 2006–2010. године од последица електричног пражњења у Републици Србији погинуло осам особа, док је 19 особа повређено.

(5) *Недостатак воде за пиће*. Овај проблем има два аспекта: квантитативни (количински недостатак воде) и квалитативни аспект (постојање воде, која није адекватна за пиће). Процена (МУПРС, 2019, стр. 410) је да око 80% становништва Србије без КиМ, прикључено на јавне системе водоснабдевања, али је све већи проблем са квалитетом воде. Било је случајева ванредних ситуација са водом за пиће, као нпр. у Пожаревцу од 13. 10. 2015. до 19. 1. 2016, а постоје, нажалост, и места као нпр. Зрењанин која више од деценије немају исправну воду за пиће.

(6) *Епидемије и пандемије*. Вирус ковид-19 је у тој мери променио наше животе, да је тешко сетити се времена када је грип био највероватнији узрочник епидемије. „Историјски посматрано, епидемије грипа се дешавају у просеку на сваке две године и четири месеца. Због повећања броја становника планете и остваривања све већих могућности људи за брже прелажење растојања између различитих држава, епидемије грипа током 18. и 19. века постале су чешће у односу на ранија историјска раздобља“ (МУПРС, 2019, стр. 441). Пре коронавируса, историјски најближи случај пандемије био је везан за вирус грипа АНН1 који се десио у периоду 2009–2010. године, када је у Србији хоспитализован 6021 пацијент, међу којима је било 137 смртних исхода, што значи да је смртност код хоспитализованих бо-

лесника износио 2,3% (МУПРС, 2019, стр. 470). Какве ће последице донети актуелна пандемија, за сада не можемо ни назрети.

(7) *Биљне болести*. У Србији, у којој пољопривредна производња чини 11% бруто националног производа, биљне болести јесу битно питање. Преко утицаја на пољопривреду, биљне болести утичу и на све остале гране привреде и наносе им велике губитке. Посебну пажњу треба посветити болестима које нису својствене нашем подручју и које као такве могу оставити катастрофалан утицај и на пољопривреду и на екосистем.

(8) *Болести животиња*. Епидемија међу животињама на сличан начин као и биљне болести утиче на све сегменте српског друштва, али са битном разликом што неке животињске болести могу заразити људе. Сваких неколико година имамо појаву болести животиња на територији Републике Србије на које се мора реаговати како би остале локализоване и како би се њихова штета ограничила. Према доступним подацима (МУПРС, 2019, стр. 516), на територији Србије последња појава антракса је била 2013. године, слинавке и шапа 1996. године, класичне куге свиња 2010. године, инфлуенце живине 2017. године, болести плавог језика 2014, када је последњи пут забележено и беснило.

(9) *Пожари и експлозије*. Међу пожарима, највећи обим заузимају шумски пожари, а у великом броју случајева човек је њихов узрочник. „Климатске промене, односно наизменични сушни и кишни периоди, све више актуализују проблем шумских пожара и штета у шумама од елементарних непогода“ (Поповић, 2015, стр. 20). Спасић и Аврамовић (2008, стр. 90) износе податак да се у Србији годишње просечно догоде 92 шумска пожара, али да је било година, као што је била 2000, када је регистровано 339 шумских пожара, који су само те године Србији нанели директну штету од 26.402.000 евра, као и 39.603.000 евра штете за санацију. Али, „директне штете у изгубљеној дрвној маси више немају толики значај као што је губитак општекорисних функција шума након пожара (хидролошке, заштитне, климатске, хигијенско здравствене, туристичко рекреативне итд“ (Поповић, 2015, стр. 20).

(10) *Техничке и технолошке несреће*. Развој технике и технологије, донео је велику опасност по људске животе, имовину и цео еколошки систем. У Италији се 1976. године, у фабрици пестицида и хербицида десио Севесо удес, који је на светском нивоу убрзао доношење прописа по овом питању. „Спровођењем Севесо директиве

утврђују се правила за превенцију великих удеса који би могли бити проузроковани одређеним индустријским делатностима и ограничавање њихових последица на здравље људи и животну средину, како би се избегле или умањиле штете које могу бити нанете људима, животnoj средини и имовини“ (МУПРС, 2019, стр. 589).

(11) *Нуклеарне и радиолошке катастрофе*. Након чернобиљске нуклеарне несреће, свет је увидео колику разорну снагу носи нуклеарна енергија и радијација која не познаје државне границе. Поред нуклеарних постројења и нуклеарних отпада у Републици Србији, потенцијалну радиолошку опасност чине и нуклеарна постројења која се налазе у близини наше границе. „Активне нуклеарне електране које су најближе Републици Србији налазе се у Мађарској (Пакш) на 70 км и у Бугарској (Козлодуј) на 90 км од границе Републике Србије. Катастрофе на наведеним нуклеарним електранама ван територије Републике Србије, а при одговарајућим временским условима, могу проузроковати контаминацију дела територије или контаминацију целе територије Републике Србије“ (МУПРС, 2019, стр. 685).

(12) *Опасности од терористичких напада*. Иако тероризам није појава која је створена у XXI веку, догађаји у Америци од 11. септембра 2001. године су светску пажњу фокусирали на овај феномен и задржали га до данас. „Опасност од терористичког напада посматра се кроз процену последица од тероризма. Израђује се на нивоу Републике Србије од стране надлежних служби безбедности у сарадњи са Министарством одбране и Министарством унутрашњих послова. Има ознаку поверљивости и неће бити јавно доступан“ (МУПРС, 2019, стр. 702). С обзиром на недоступност детаља, овај сегмент узрочника ванредних ситуација у наставку рада неће бити разматран.

Методолошки оквир истраживања

Истраживање је спроведено са намером да добијемо одговор на основно истраживачко питање које гласи: *Каква је улога образовања и учења одраслих у легислативи као оквиру за деловање у ванредним ситуацијама?* Ово основно истраживачко питање смо операционализовали преко посебних истраживачких питања: На који начин се у легислативи, везаној за ванредне ситуације, формулише образовање и учење одраслих? На које циљне групе одраслих је усмерено образовање и учење у поменутој легислативи? Да ли се образовање и учење одраслих јавља у легислативи везаној за све узрочнике ван-

редних ситуација или само за неке од њих? Ко је носилац организовања и финансирања образовања и учења за ванредне ситуације? Коју функцију легислатива за ванредне ситуације намењује учењу и образовању одраслих?

Како бисмо одговорили на постављена истраживачка питања, користили смо методе анализе садржаја, анализу дискурса и наратива. Садржај који је био предмет анализе можемо поделити на законе и на стратегије, али и на легислативу која је усмерена на све типове узрочника ванредних ситуација, легислативу која је усмерена на поједине узрочнике ванредних ситуација и легислативу која се односи на појаве које могу имати везе са ванредним ситуацијама. У истраживању смо се фокусирали на законе и стратегије који су креирани након 2000. године.

Анализа и интерпретација резултата истраживања

Због великог броја анализираних докумената, а у исто време малог простора за анализу и интерпретацију резултата истраживања, овај део смо конципирали као одговоре на посебна истраживачка питања.

На који начин се у легислативи формулише образовање и учење одраслих?

У анализираној легислативи, образовање и учење одраслих се формулише на директан и индиректан начин. Као пример можемо навести Закон о ванредним ситуацијама из 2009. године. У документу се на више места експлицитно и имплицитно спомињу образовање и учење одраслих. Када кажемо имплицитно, мислимо на формулације у којима се оставља простор за тумачење могућности образовања и учења одраслих, али се оно не наводи децидирано. Пример за ово је члан 3 поменутог Закона, у коме се каже да су основни задаци система заштите и спасавања, између осталог, програмирање и планирање мера и активности на заштити и спасавању. За разлику од овакве формулације, која може да подразумева и друге активности осим образовних, па чак је могуће и да уопште не мисли на образовање и учење, имамо и децидирано помињање образовања и учења одраслих. За пример нам може послужити већ поменути члан 3 Закона о ванредним ситуацијама (2009), у којем је један од основних задатака система заштите и спасавања организовање и оспособљавање

грађана за личну, узајамну и колективну заштиту. У анализираној документацији често се на индиректан начин, „између редова“ може увидети простор за образовање и учење одраслих користећи формулације као што су: „планом заштите и спасавања у ванредним ситуацијама планирају се превентивне и оперативне мере за спречавање и умањење последица“ (Закон о ванредним ситуацијама, 2009, члан 45), или „прати развој области од значаја за радијациону и нуклеарну сигурност и безбедност и управљање радиоактивним отпадом у свету и подстиче трансфер знања“ (Закон о радијационој и нуклеарној сигурности и безбедности, 2018, члан 16), или „смањење ризика од катастрофа, између осталог, подразумева: ...изградњу културе безбедности и отпорности појединаца и заједнице на катастрофе“ (Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама, 2018, члан 11). Јасно је да доносилац легислативе није могао унапред да дефинише све могуће ситуације у којима ће се захтевати образовање и учење одраслих, али је оваквим, недовољно прецизним формулацијама остављао довољно простора да их може реализовати уколико се то покаже нужним. За разлику од оваквих, нејасних и непредвидивих ситуација, постоје и децидирано планиране ситуације у којима је улога образовања и учења одраслих недвосмислена. Као пример таквих формулација можемо навести: „развиће се и усвојити петогодишњи планови усавршавања кадрова путем акредитованих академских програма из јавног здравља и акредитованих курсева континуиране едукације у свим здравственим установама из Плана мреже здравствених установа“ (Влада Републике Србије, 2018, стр. 15) или „професионална обука биће примарни циљ у краткорочном периоду ради осигурања да и особље које ради у области управљања отпадом буде технички компетентно за свој положај“ (Влада Републике Србије, 2010, стр. 76).

На које циљне групе одраслих је усмерено образовање и учење у легислативи везаној за ванредне ситуације?

Анализом легислативе дошли смо до сазнања да се у њој могу идентификовати две специфичне циљне групе: стручњаци из појединих области и шире грађанство. Иако Стратегија националне безбедности Републике Србије (Влада Републике Србије, 2019, стр. 15) као и Стратегија одбране Републике Србије (Влада Републике Србије, 2019а, стр. 18) јасно помињу концепт *школарне одбране*, у једном делу анализиране легислативе нема ни помена образовања и учења у којем би партиципирала целокупна популација одраслих.

Концепт тоталне одбране „обухвата војну и цивилну одбрану, а планира се, организује и спроводи у миру, ванредном стању и рату. (...) Цивилна одбрана је део одбране Републике Србије усмерен на припрему за одбрану и одбрану Републике Србије невојним средствима“ (Влада Републике Србије, 2019а, стр. 18). У великом броју документа се спомињу само професионалци из области на коју се односи документ.

Са друге стране, закључили смо да се образовање и учење шире популације захтева у документима који се односе на узрочнике ванредних ситуација против којих се реално могу борити сви грађани Србије и који погађају све њене грађане као што су: суша и топлотни таласи (МУПРС, 2019, стр. 378), међава и хладни таласи (МУПРС, 2019, стр. 399), епидемије (МУПРС, 2019, стр. 464; Закон о здравственој заштити, 2019, члан 101; Закон о јавном здрављу, 2016, чланови 7, 13), нуклеарна и радиолошка несрећа (МУПРС, 2019, стр. 700; Закон о радијационој и нуклеарној сигурности и безбедности, 2018, члан 10), пожари (МУПРС, 2019, стр. 573; Закон о заштити од пожара, 2009, члан 10), поплаве (Закон о водама, 2010, члан 40). Поред шире популације, поменути узрочници захтевају и образовање и учење стручњака из тих области, што можемо сусрести у следећим документима: Закон о радијационој и нуклеарној сигурности и безбедности, 2018, члан 11; Закон о потврђивању конвенције о оснивању европске организације за нуклеарна истраживања, 2019, члан 2; Закон о добровољном ватрогаству, 2018, члан 29; Закон о водама, 2010, члан 30; Закон о метеоролошкој и хидролошкој делатности, 2010, члан 5; Закон о здравственој заштити, 2019, члан 62; Закон о јавном здрављу, 2016, чланови 10 и 20.

У случају узрочника у чијем отклањању или у борби са њима не могу учествовати сви грађани, већ су надлежни поједини стручњаци и/или одговорна лица, легислатива је углавном усмерена на њихово образовање и учење. У такве узрочнике ванредних ситуација можемо сврстати: недостатак воде за пиће (МУПРС, 2019, стр. 423 и 434), биљне болести (МУПРС, 2019, стр. 538; Закон о изменама и допунама закона о средствима за заштиту биља, 2019, члан 6), болести животиња (МУПРС, 2019, стр. 539), транспорту опасних материја (МУПРС, 2019, стр. 666; Закон о транспорту опасне робе, 2016, чланови 23, 29, 31).

Изузетак од оваквог дефинисања циљних група за припрему и реакцију на поједине узрочнике ванредних ситуација, представља једна група легислативних докумената, од којих као најзначајнији истичемо Закон о смањењу ризика од катастрофа у управљању

ванредним ситуацијама (2018). У овом Закону се користи генерички термин „катастрофа“, којим се избегава именовање појединих узрочника ванредних ситуација, а као циљна група види се јавност (члан 9), заједница (члан 11), односно грађани (члан 36). У исто време документ је усмерен и на образовање и учење појединих стручњака, као што су на пример ватрогасно-спасилачке јединице (члан 49), или јединице цивилне заштите (чланови 79 и 80). Споменућемо и Закон о потврђивању споразума између владе Србије и владе Мађарске о сарадњи у области заштите животне средине (2020) у чијем члану 2 се земље потписнице обавезују да ће образовати и подизати свест јавности, а у члану 3 усавршавање стручног особља.

Да ли се образовање и учење одраслих јавља у легислативи везаној за све узрочнике ванредних ситуација или само за неке од њих?

Анализом релевантне легислативе, можемо констатовати да се учење и образовање одраслих јавља у документима везаним за све узрочнике ванредних ситуација, али у различитом обиму и са различитим циљним групама. Такође, уочавамо да образовање има битну улогу у суочавању са неким узрочницима ванредних ситуација, а са неким другим знатно мању, што у великој мери зависи од тога да ли је и колико поједини узрочник предмет разматрања више документа (неки узрочници захтевају садејство више ресора, односно више различитих легислатива).

Ко је носилац организовања и финансирања образовања и учења у легислативи за ванредне ситуације?

Према Закону о ванредним ситуацијама (2009, члан 4) субјекти система заштите и спасавања су: органи државне управе, органи аутономне покрајине, јединице локалне самоуправе, привредна друштва, предузетници, друга правна лица, удружења, групе грађана и грађани. За све ове субјекте, у погледу организовања образовања и учења за ванредне ситуације, генерално је задужено Министарство унутрашњих послова које „организује обучавање и проверу оперативне спремности штабова и служби за ванредне ситуације, као и специјализованих јединица цивилне заштите, у складу са програмима и плановима обуке (пружа стручну помоћ и инструкције за рад органа заштите и спасавања аутономних покрајина, јединица локалне самоуправе, привредних друштава и

других правних лица“ (Закон о ванредним ситуацијама, 2009, члан 4). Сви наведени субјекти су дужни да планирају и организују образовање и учење. Обука и оспособљавање припадника цивилне заштите је дефинисана чланом 120 Закона о ванредним ситуацијама (2009), који каже да се њихова обука и оспособљавање спроводи „у националном и регионалним тренинг центрима за заштиту и спасавање, које образује надлежна служба. Виши нивои обуке снаге за заштиту и спасавање обављају се, као поверени послови, у хуманитарном центру. Хуманитарни центар из става 3. овог члана је правно лице које се оснива у складу са споразумом између Владе Републике Србије и Владе Руске Федерације о сарадњи у области хуманитарног реаговања у ванредним ситуацијама, спречавања елементарних непогода и техногених хаварија и уклањања последица (‘Службени гласник РС – Међународни уговори’, број 10/10) и послује у складу с прописима којима се уређују јавне службе. Припадници цивилне заштите могу се, у складу са потребама и могућностима, обучавати и у иностранству“.

Финансирање образовања и учења за ванредне ситуације је дефинисано у деветом поглављу Закона о ванредним ситуацијама (2009), а главни носиоци су Република Србија, Аутономна покрајина и локалне самоуправе. У десетом поглављу поменутог Закона, прецизира се формирање *Буџетског фонда за ванредне ситуације*, који се чланом 134 оснива, између осталог за „финансирање припреме, спровођења и развоја програма, пројеката и других активности у области смањивања ризика...“, а образовање и учење одраслих се сигурно могу препознати у овој категорији. То је прецизирано чланом 136 Закона о ванредним ситуацијама (2009) у којем се каже да се средства из овога Фонда нарочито користе за „... 3) стручно оспособљавање и усавршавање снага заштите и спасавања; 4) подстицање образовних, истраживачких и развојних студија, програма, пројеката и других активности, укључујући и демонстрационе активности.“

Коју функцију легислатива за ванредне ситуације намењује учењу и образовању одраслих?

Уопштено гледајући, легислатива за ванредне ситуације у учењу и образовању одраслих види један од основних стубова доктрине тоталне одбране, првенствено утемељен у начелу превентивне заштите (Закон о ванредним ситуацијама, 2009, члан 5). Превентивна заштита се односи на све активности образовања и учења, као што

су иницијално оспособљавање, усавршавање, тренирање и размена искустава професионалаца из различитих области, који би требало да реагују у случају јављања узрочника ванредних ситуација. Са друге стране, и шира јавност је често циљна група за иницијално оспособљавање и усавршавање, али на основу анализе легислативе, можемо констатовати да се најчешће говори о њеном информисању. У сваком случају, превентивна заштита, у оквиру које образовање и учење има запажену улогу, требало би да омогући да се неке ванредне ситуације предупредне, да неке наставе успешну борбу стручњака и шире јавности, а да у неким ситуацијама умањи штету насталу деловањем различитих узрочника ванредних ситуација.

Закључак

Узрочници ванредних ситуација су бројни и долазе из различитих области људског живљења, тако да можемо рећи да је образовање и учење за ванредне ситуације мултиресорна делатност, за коју је задужен Сектор за ванредне ситуације. образовање и учење се експлицитно и имплицитно јављају у бројним легислативним (законским и стратешким) документима, а усмерени су на професионалце из различитих области (ватрогасце, полицајце, медицинско особље итд.) који би требало да реагују у неким ванредним ситуацијама, припаднике цивилне одбране и на шире грађанство. образовање и учење у легислативи се јављају у различитим облицима и нивоима, па се негде спомиње иницијално и даље стручно усавршавање, негде се наводе едукације, обуке, семинари, курсеви и сл, а негде се (углавном везано за шире грађанство) легислатива задовољава само информисањем и обавештавањем. У великом броју легислативних докумената образовање и учење одраслих се јавља у функцији превентивне заштите са врло диверзификованим изворима финансирања, од буџета Републике Србије, преко Аутономне покрајине и локалне самоуправе, до привредних организација, а формиран је и посебан буџетски фонд за ванредне ситуације. На крају, можемо да закључимо да образовање и учење имају значајно место у легислативним документима Републике Србије, али у исто време да нагласимо да не можемо тврдити да се поменута легислатива у потпуности спроводи у пракси. Једно је сигурно, у савременом свету ванредне ситуације постају „нова нормалност“, а образовање и учење одраслих су незаменљив начин за адаптацију на такав свет.

Литература:

- Grupa autora (2014). *Poplave u Srbiji 2014*. Beograd: UN Serbia, EU, World Bank Group.
- Ђокановић, С. (2016). Клизашта и штете на објектима настале као последица интензивних падавина у општини Крупањ, *Техника – Рударство, Геологија и Металургија*, 67, (1) 48 – 53.
- Милановић, А., Урошев, М. & Милијашевић, Д. (2010). Поплаве у Србији у периоду 1999–2009 година – хидролошка анализа и мере заштите од поплава, *Гласник српској географској друштва*, ХС (1), 93–107.
- Милојковић, Б. & Млађан, Д., (2010). Адаптивно управљање заштитом и спасавањем од поплава и бујица – прилагођавање поплавном ризику, *Безбедност*, 1, 172–237.
- Министарство унутрашњих послова Републике Србије (2019). Процена ризика од катастрофа у Републици Србији. *Службени гласник РС*, бр. 80.
- Поповић, С. (2015). *Индикатори биодиверзитетна у Републици Србији за 2014. годину*. Београд: Министарство пољопривреде и заштите животне средине – Агенција за заштиту животне средине.
- Спасић, Д. & Аврамовић, Д. (2008). Штете на шумама проузроковане активностима човека, *Еколошка истина*, 8, 87–91.
- Влада Републике Србије (2010). Стратегија управљања отпадом за период 2010–2019. године. *Службени гласник РС*, бр. 29.
- Влада Републике Србије (2018). Стратегија јавног здравља у Републици Србији 2018 –2026. године. *Службени гласник РС*, бр. 61.
- Влада Републике Србије (2019). Стратегија националне безбедности Републике Србије. *Службени гласник РС*, бр. 94.
- Влада Републике Србије (2019а). Стратегија одбране Републике Србије. *Службени гласник РС*, бр. 94.
- Закон о ванредним ситуацијама (2009). *Службени гласник РС*, бр. 111.
- Закон о заштити од пожара (2009). *Службени гласник РС*, бр. 111.
- Закон о водама (2010). *Службени гласник РС*, бр. 30.
- Закон о метеоролошкој и хидролошкој делатности (2010). *Службени гласник РС*, бр. 88.
- Закон о транспорту опасне робе (2016). *Службени гласник РС*, бр. 104.
- Закон о јавном здрављу (2016). *Службени гласник РС*, бр. 15.
- Закон о смањењу ризика од катастрофа у управљању ванредним ситуацијама (2018). *Службени гласник РС*, бр. 87.
- Закон о радијационој и нуклеарној сигурности и безбедности (2018). *Службени гласник РС*, бр. 95.
- Закон о добровољном вагроваству (2018). *Службени гласник РС*, бр. 87.
- Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама (2018). *Службени гласник РС*, бр. 87.

- Закон о здравственој заштити (2019). *Службени гласник РС*, бр. 25.
- Закон о изменама и допунама закона о средствима за заштиту биља (2019). *Службени гласник РС*, бр. 17.
- Закон о потврђивању споразума између владе Републике Србије и владе Мађарске о сарадњу у области заштите животне средине (2020). *Службени гласник РС*, бр. 4.
- Закон о потврђивању конвенције о оснивању европске организације за нуклеарна истраживања (2019). *Службени гласник РС*, бр. 2.

Jovan Miljković*

ADULT EDUCATION AND LEARNING IN LEGISLATION AS A FRAMEWORK FOR ACTION IN EMERGENCY SITUATIONS

Abstract: We cannot defeat the causes of emergency situations, but we must live with them. Adult education and learning should help us with that. We conducted a qualitative research to determine the role of adult education and learning in the Republic of Serbia's legislation for emergency situations. In the research, we analyzed the content, discourse and narrative of Serbian laws and strategies which are related to emergency situations and found that adult education and learning has a prominent place in the analyzed legislation, with clearly defined organizers and funding, and it is most often mentioned in the function of preventive protection.

Keywords: adult education and learning, legislation, emergency situation

* Jovan Miljković, PhD is an associate professor at the Department of Pedagogy and Andragogy at the Faculty of Philosophy in Belgrade. He is engaged in the following subjects: Adult Education Policy and Systems, Management in Adult Education, Marketing in Adult Education, Functional Literacy and Key Competencies. jovan.miljkovic@f.bg.ac.rs

CIP – Каталогизација у публикацији –
Народна библиотека Србије, Београд

37.013.83(082)

374.71(082)

316.648-053.8(082)

615.851.4(082)

37.091.3::004(082)

ЖИВОТ у кризним временима – андрагошки погледи :
зборник радова / Шефика Алибабић (уредница). – Београд :
Филозофски факултет Универзитета, 2021 (Београд : Службени
гласник). – 217 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 200. – Стр. 7–8: Предговор / Шефика Алибабић. – Напомене
и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз сваки рад.

ISBN 978-86-6427-169-1

- а) образовање одраслих – Зборници
- б) образовне потребе – Андрагошки аспект – Зборници
- в) здравствено васпитање – Зборници
- г) информациона писменост – Зборници

COBISS.SR-ID 46103561

Привлачан наслов овог Зборника уноси очекивања, обухвата научним истраживањем необухватна виђења андрагошких аспеката злокобног несвитања „милости“ једне заразе. Ово вишестрано дело је научни требник кога је штета не читати јер се не зна да ли је више ауторски, или уреднички, или издавачки подухват! Срећан му пут у вазда надлежне и захтевне читаоце, жедне лекција од оних који знају!

Из рецензије др Ранка Булатовића

У предложеним радовима налазимо научно засноване одговоре на теоријске и искуствене изазове учења и образовања одраслих у различитим врстама кризе, а посебно у актуелној пандемијској кризи. Поред снажних импликација које могу имати на теорију и праксу учења и образовања одраслих, предложени текстови могу истраживачки бити веома инспиративни те тако скренути пажњу будућих истраживача на сагледавање андрагошких феномена у различитим кризним контекстима који ће се, нажалост, перманентно јављати, данас и сутра.

Из рецензије др Милке Ољаче

Истраживачки приступи коришћени у предложеним текстовима су оригинални, а анализа истраживачких налаза изузетно квалитетна. Текстови су добро организационо структурирани свим неопходним елементима, писани јасним стилем и језиком. Стога топло препоручујем објављивање тематског зборника под називом „Живот у кризним временима – андрагошки погледи“, врло актуелне проблематике, научно и стручно вредних истраживачких налаза.

Из рецензије др Жељка Бралића

